

Surse ale suportului politic pentru democrație în țările postcomuniste

Ioan Mărginean
I.C.C.V.

Iuliana Precupețu
I.C.C.V.

Marius Precupețu
S.N.S.P.A.

Lucrarea tratează problematica impactului pe care fenomenele de nivel macro îl exercită la nivel individual asupra atitudinilor și convingerilor care influențează suportul politic pentru democrație în fostele state comuniste. Procesele prin care membrii unei societăți compară situația din propria țară cu modelul țărilor occidentale, precum și fenomenul de discreditare a fostului regim comunist reprezintă factori „externi” ai suportului politic pentru democrație. Dacă cele două surse menționate (compararea cu modelul occidental și discreditarea regimului comunist) au fost considerate ca factori inițiali de favorizare a suportului politic, cu timpul, își pot pierde din relevanță în cadrul procesului de consolidare democratică. Problema este cât de multă importanță mai au încă pentru suportul politic. Există vreun alt fenomen similar care se produce în prezent și care poate contribui în același mod la legitimarea noilor democrații? Încercăm să găsim dovezi de cercetare care să arate că o sursă importantă de suport politic poate fi identificată la nivelul macro, și anume procesul de integrare a fostelor țări comuniste în Uniunea Europeană. Considerăm că această abordare poate arunca mai multă lumină asupra procesului de suport politic și poate completa imaginea creată de explicațiile bazate pe ipoteze care pun accent pe procesele de socializare sau pe condițiile curente de viață.

Motive ale studierii suportului politic pentru democrație în fostele țări comuniste

În ultimul deceniu, cercetătorii fenomenului politic exprimau convingeri contradictorii în legătură cu noile democrații. Unii autori se temeau că unele țări din al treilea val de democratizare vor dezvolta „democrații fără coloană vertebrală” sau „democrații de fațadă”, în timp ce alții erau mai optimiști în estimarea direcției noilor regimuri democratice.

Cuprinzătoarea literatură despre suportul politic și consolidarea democrației conține atât păreri optimiste, cât și pesimiste despre soarta țărilor care au făcut parte din al treilea val de democratizare. Reluând vechea temă a „crizei democrației”, unii cercetători au prezis revenirea la conducerea autoritară sau la anarhie (Eckiert, 1991, 1996). Alții au fost mai moderați, considerând că este problematic dacă aceste țări vor ajunge vreodată democrații pe deplin consolidate; tranziția poate fi inversată sau progresul spre democrație se

poate pur și simplu opri, ducând la o democrație permanent incompletă (Mishler, Rose, 2000).

Robert Dahl (1999) notează că, la sfârșitul secolului XX, fascismul și comunismul (două dintre principalele amenințări la adresa democrației) au fost înfrânte. Cu toate acestea, numeroase democrații luptă să supraviețuiască, în timp ce multe regimuri democratice vechi traversează crize de încredere, iar fanatismul naționalist și fundamentalismul religios au devenit noii dușmani ai democrației.

Putem totuși identifica cu ușurință și păreri optimiste în legătură cu persistența democrației reprezentative, potrivit cărora cunoștințele acumulate până în prezent demonstrează că procesul de consolidare democratică este în curs de desfășurare într-o manieră probabil ireversibilă în majoritatea țărilor care au format al treilea val al democratizării (Wessels, Klingemann, 1998). Opiniile care afirmă posibilitatea persistenței noilor regimuri democratice au fost formulate și ca reacție la idei precum „lupta civilizațiilor” a lui Huntington (1996), ce dădea puține șanse țărilor din Europa centrală și răsăriteană de a dovedi vitalitatea noilor procese democratice. „Verdictele obstinate despre lipsa de vocație democratică a țărilor care totuși acționează în direcția democratizării pot deveni descurajatoare. Eșecul democratizării poate fi cauzat de o multitudine de evoluții complet nefavorabile. Aceasta nu înseamnă că nu există vocație pentru democrație. Regimul democratic trebuie totuși continuu întărit.” (Mărginean, 2000)

De asemenea, analizând implicarea politică a cetățenilor din țările central- și est-europene, Thomassen și Van Deth (1998) au găsit corelații destul de dezamăgitoare între implicarea politică, pe de o parte, și suportul politic, pe de altă parte. Ei nu consideră totuși că perspectiva dezvoltării în continuare a sistemelor democratice este

limitată, formulând o concluzie mai degrabă optimistă despre viitorul democratic al modului de a se face politică în Europa Centrală și de Est.

Alți autori au formulat opinii mai realiste : „(...) nu vedem nici un pericol imediat de colaps sau prăbușire a noilor democrații din Europa Centrală și de Est. Pe de altă parte, nu putem vorbi nici de democrații consolidate. Găsim structuri atitudinale similare în răsărit, ca și în apusul continentului european, dar nivelul suportului pentru democrație este considerabil mai scăzut în țările aflate în tranziție. Dacă atașamentul profund față de valorile democrației e parte a culturii politice democratice, considerăm că am adus dovezi că o cultură civică ca bază socioculturală a democrației încă nu este consolidată” (Pollack, Jacobs, Müller, Pickel, 2001).

Îndoielile privind cursul procesului de democratizare în țările din al treilea val nu sunt un fenomen nou. Și pentru țările din al doilea val au existat asemenea temeri printre politologi. Atunci, volatilitatea votului a fost interpretată în două moduri opuse : în primul rând, ca un semn al democrației neconsolidate, iar în al doilea rând, ca un proces care caracterizează procesul de consolidare. Cu toate acestea, în prezent, majoritatea politologilor sunt de acord că succesul sau insuccesul construirii unui regim democratic depinde în mare măsură de suportul cetățenesc, suport care conferă *legitimitate* aceluși regim. „Democrațiile care nu au o asemenea fundamentare a legitimității sunt în pericol. Sistemele politice, și mai ales democrațiile, care nu sunt eficiente în satisfacerea așteptărilor poporului timp îndelungat își pot pierde legitimitatea, cu pericolul ce rezultă pentru acel regim. Ca aserțiuni teoretice generale, la un nivel ridicat de abstractizare, acest lanț de raționamente este larg acceptat, deopotrivă de către analiștii datelor empirice și de teoreticienii democrației.” (Klingemann, 1999)

În concluzie, pentru succesul democrației, un regim trebuie să se bucure de suport suficient pentru a supraviețui și susține cursul democratic până ce democrația poate fi considerată consolidată.

Conceptul de *suport politic*.

Tipuri de suport politic.

Ipoteze de cercetare

Durabilitatea și funcționarea eficientă a unui regim democratic necesită acceptare și suport din partea cetățenilor. Astfel, conceptul de *suport politic* pentru democrație devine esențial pentru înțelegerea procesului de democratizare și consolidare a democrației în societățile postcomuniste.

Suportul pentru democrație creează fundamentele legitimității politice a unui regim democratic. În termenii lui Seymour Lipset (1960), legitimitatea unui regim politic poate fi definită drept „convingerea că instituțiile politice existente sunt cele mai potrivite pentru societate”. Conceptul de *suport politic* este mai productiv în comparație cu cel de *legitimitate* prin faptul că face posibilă diferențierea între obiectele suportului politic.

Conceptul lui Easton – cel de *suport politic* – (1965, 1975) oferă cadrul de referință pentru majoritatea studiilor empirice pe această temă. Plecând de la teoria sistemelor a lui Parsons, Easton (1975) înțelege suportul politic ca o atitudine de evaluare a unui individ despre un obiect politic. Principalele obiecte sunt: comunitatea politică, regimul politic și deținătorii funcțiilor oficiale. Easton face, de asemenea, diferența dintre două tipuri de convingeri politice: suportul difuz și cel specific, de atunci această distincție fiind des utilizată (Klingemann, 2000; Fuchs, Roller, 1998; Dalton, 1999; Mishler, Rose, 2000). Această distincție corespunde, în mare măsură, conceptelor lui Almond și Verba despre

convingerile de tip afectiv și, respectiv, evaluativ.

Convingerile afective implică o acceptare sau identificare cu o entitate; convingerile evaluative implică o judecată despre performanța sau gradul de adecvare a unui obiect. După Easton, suportul difuz este un set adânc înrădăcinat de atitudini despre sistemul politic și modul în care acesta operează, foarte rezistent la schimbări. Suportul difuz a fost, de asemenea, interpretat ca măsurând legitimitatea unui sistem politic sau a unor instituții politice (Dalton, 1999). În contrast, suportul specific este strâns legat de acțiunile și performanțele guvernării sau elitelor politice. În privința convingerilor politice se poate face o distincție între *orientările afective* generale, care prezintă adeziunea la un set de valori (ceea ce Easton denumește *suport difuz*), și *evaluările* ce reflectă judecățile despre fenomenul politic (*suport specific*).

Urmându-l pe Easton, Fuchs (1993, *apud* Klingemann, 1999) a rafinat acest model completându-l cu dimensiunea moralității, introdusă de Parsons, care se referă la problema legitimității. Fuchs a construit o tipologie care includea nouă categorii, obținută prin combinarea a trei niveluri de suport (comunitate politică, regim, autorități) cu trei moduri atitudinale referitoare la aceste obiecte politice: expresiv, moral și instrumental.

Atitudinea expresivă se referă la caracteristicile obiectului politic și constă în acceptarea totală sau identificarea cu acel obiect. Atitudinile morale se referă la cât de potrivit e obiectul politic, oamenii hotărând dacă acest obiect este sau nu legitim. Modul instrumental include evaluări raționale ale obiectului și implică ideea de eficiență.

Pe baza modelului dezvoltat de Fuchs, Klingemann (1999) a folosit date din *World Values Surveys* pentru a realiza o analiză factorială care a dus la identificarea indicatorilor care formează cele trei dimensiuni ale suportului politic:

– comunitatea politică: „lupta pentru țară” și „mândria națională”;

– democrația ca formă de guvernământ: „democrația, un mod bun de guvernare” și „democrația, cel mai bun regim politic”;

– performanțele democrației: „performanța sistemului”, „performanța persoanelor ce ocupă poziții oficiale”, „performanța parlamentului” și „performanța guvernului”.

Pentru a determina modul în care publicul contemporan percepe procesul politic în democrațiile industriale avansate, Dalton (1999) subliniază cât de important este a se face distincție între diferitele moduri de măsurare a suportului politic. El arată că „distincția între suportul difuz și cel specific este importantă pentru a înțelege semnificația atitudinilor publice referitoare la procesul politic. (...) un sistem politic democratic are nevoie de o rezervă de suport difuz independent de rezultatele imediate ale politicii (suport specific) pentru a putea să traverseze perioade de insatisfacție a publicului”.

Dalton a folosit atât seturi de indicatori expresivi, cât și seturi de indicatori instrumentali pentru fiecare nivel al analizei: comunitate, regim (principii, performanță și instituții) și autorități.

Orientările afective (suport politic expresiv) includ:

– „mândria națională” și „identitatea națională” la nivelul comunității politice;

– „valori democratice” pentru principiile regimului, „norme de participare” și „drepturi politice” pentru activitatea regimului, „așteptări față de instituții”, „suport pentru partide” și „așteptări vizând rezultatele” pentru instituțiile regimului;

– „sentimente față de conducătorii politici” la nivelul autorităților.

Următorii indicatori studiază evaluările instrumentale:

– „cea mai bună națiune în care se poate trăi” la nivelul comunității politice;

– „democrația – cea mai bună formă de guvernare” pentru principiile regimului, „evaluarea drepturilor” și „satisfacția față de procesul democratic” pentru performanța regimului, „judecăți despre performanță”, „încredere în instituții” și „încrederea în sistemul partidelor” pentru instituțiile regimului;

– „evaluări ale politicianilor” la nivelul autorităților.

Relevant pentru analiza noastră este faptul că aceste dezvoltări teoretice aplică atât orientările afective (convingeri valorice), cât și evaluările instrumentale la fiecare nivel al suportului politic (comunitate politică, regim și actori politici). (Vezi anexa 1 pentru un model al suportului politic cu indicatorii incluși în cercetarea noastră¹.)

Datorită acestei variații în măsurarea suportului politic, cercetătorii au fost preocupați nu numai de descrierea conceptului, ci și de explicarea lui. Explicațiile suportului politic sunt dominate în linii mari de două ipoteze principale: ipoteza situației din viață (Pollack, 1996, 1997; Pollack, Pickel, 1998; Weil, 1993) și ipoteza socializării (Fuchs, 1998).

Prima ipoteză consideră că regimul politic este evaluat în principal în conformitate cu situația de viață a respectivei persoane și cu experiențele pe care aceasta le-a avut cu procesul de democratizare. „În acest caz, elitele politice s-ar putea baza pe simpatia populației în timpul tranziției ordinii politice, putând câștiga suportul pe termen scurt al unei părți mari a populației pentru sistemul politic prin efecte economice pozitive. Pe termen lung, acest suport se poate transforma în legitimarea întregului regim politic prin intermediul populației.” (Jacobs, 2001)

Ipoteza socializării se bazează pe o perspectivă culturalistă și presupune că un nou regim politic este judecat în principal după standarde de valoare dobândite prin socializare în perioada regimului precedent (cel

socialist în cazul fostelor state comuniste). Consecvent, atenția ar trebui îndreptată spre problema congruenței valorilor liberale cu structurile noilor democrații, regimul putând fi considerat consolidat atunci când se obține această congruență. Aceasta presupune un lung proces de consolidare democratică de-a lungul unei întregi generații, în timpul căreia se dezvoltă cultura politică. Suporterii acestei abordări consideră că democrația are nevoie de răspândirea culturii civice la majoritatea cetățenilor pentru a se putea construi instituțiile democratice.

Măsurând distribuția unor atribute cum sunt „încrederea” și „toleranța” în cadrul societății, se poate hotărî care societăți sunt potrivite pentru dezvoltarea instituțiilor democratice. Principala slăbiciune a acestui model teoretic este controversa despre direcția acestei relații: sunt și cercetători care consideră că formarea mai întâi a instituțiilor democratice ar putea conduce mai apoi la apariția unei culturii politice de tip participativ. Multe studii despre procesul democratizării accentuează puternica relație în ambele sensuri între modul de alcătuire și funcționare a instituțiilor politice și structura și procesele sociale (mediul lor social).

O combinație între „ipoteza socializării” („experiența trecută cu un regim influențează direct tipul de cultură politică”) și „ipoteza situației actuale de viață” („situația personală și socială curentă determină simțămintele și evaluările referitoare la obiectele politice”) este „modelul surselor suportului politic bazat pe procesele de învățare permanentă, pe parcursul întregii vieți a individului. În conformitate cu acest model, suportul politic este format la început de agenți și experiențe din prima parte a vieții, dar apoi este actualizat periodic și ajustat pe tot parcursul vieții pe măsură ce convingerile inițiale sunt temperate, întărite sau contrazise de experiențe ulterioare de

viață” (Rose, McAllister, 1990; Mishler, Rose, 1997). Spre deosebire de modelul socializării, această teorie a învățării permanente oferă o șansă democrațiilor nou-stabilite de a se îmbunătăți și consolida într-un timp mai scurt.

Despre suportul politic în România. Surse de suport

Cercetările anterioare demonstrează nivelul ridicat de suport pentru democrație în România, precum și în celelalte țări central- și est-europene. În baza cercetărilor empirice efectuate în România, s-au tras concluzii despre suportul politic. „Fiind lipsită de condiții economice favorabile și în ciuda unor greutăți semnificative, populația României sprijină democrația.” (Mărginean, 1997)

Analizând relația dintre suportul pentru regulile, actorii și performanța sistemului democratic, alți autori ajung în mod esențial la aceeași concluzie, și anume că suportul pentru democrație înregistrează un nivel ridicat, iar „consolidarea este în curs și probabil ireversibilă în majoritatea acestor țări (central- și est-europene)” (Wessels, Klingemann, 1998). Autorii citați au fost preocupați de identificarea mecanismelor care ar defini o democrație consolidată. De exemplu, într-o democrație, performanțele slabe ar trebui să ducă la scăderea suportului pentru autorități și invers, în vreme ce suportul pentru regulile democrației nu ar trebui să fie afectat. Referitor la suportul pentru actorii politici, datele empirice arată că nivelul de încredere în actorii politici, mai ales în guvern, depinde în mare măsură de percepția performanței. „În România, la fel ca și în alte țări cum sunt Bulgaria, fosta Cehoslovacie, Ungaria, Lituania și Slovenia, încrederea în guvern depinde în mare măsură de performanța politică.”

(Wessels, Klingemann, 1998, p. 15) Asta înseamnă că evaluările guvernului se bazează puternic pe criteriile de eficiență și eficacitate, adică modul de evaluare este în mare măsură instrumental. Cu alte cuvinte, cetățenii apreciază sau critică actorii care au responsabilitate politică funcțională, această observație fiind congruentă cu așteptările față de o democrație bine stabilită.

Folosind o perspectivă culturalistă, Fuchs și Roller (1998) sunt preocupați de analiza a trei niveluri diferite: cultura democrației, structura democrației și performanța democrației. Cu tot „suportul semnificativ de ridicat pentru structura democrației” observat în România și Slovenia și în ciuda celor mai ridicate valori, dintre toate țările observate, în România pentru indicatorii care descriu performanța democrației, există o incongruență între valorile democratice și democrație: „Asocierea făcută de cetățeni între valorile democratice și democrație este mult mai slabă decât în alte țări. Nivelul ridicat de suport pentru structura democrației se bazează numai până la o anumită limită pe convingerea că structura democrației este congruentă cu valorile democrației” (Fuchs, Roller, 1998).

„Surse externe” de suport politic. Ipoteze

Încercările de a explica suportul politic s-au bazat în principal pe factorii la nivel individual cum sunt socializarea și/sau situațiile de viață. S-a acordat totuși o anumită atenție și așa-numitelor „surse externe” ale suportului politic, acestea însemnând fenomene la nivel macro, cum sunt căderea comunismului și deschiderea spre Occident, care s-au transformat la nivel individual în atitudini și convingeri ce influențează suportul politic. Compararea cu modelul țărilor vestice, precum și discreditarea

vechiului regim sunt un fel de „surse externe” ale suportului politic. Cu toate că aceste atitudini și convingeri sunt măsurate la nivel individual, ele se referă în ultimă instanță la procese care implică colectivități la scară largă.

Nu vom încerca acum să explicăm complet suportul politic pentru democrație, ci ne propunem să identificăm fenomene de nivel macro relevante ca surse ale suportului politic. Considerăm că această abordare poate aduce un plus de claritate în privința suportului politic și poate completa imaginea creată de explicațiile bazate pe ipoteze cum sunt cele ale socializării și situațiilor de viață.

Cel puțin pentru suportul inițial primit de noile democrații la începutul anilor '90, *una dintre sursele importante cu influență asupra suportului politic a fost discreditarea vechiului regim* (Bruszt, 1998). Urmând ceea ce el denumește „economia politică a răbdării”, autorul consideră că oamenii din noile democrații vor sprijini democrația și vor accepta viitoarele situații dificile dacă le displace vechiul regim sau dacă dau vina pe vechiul regim pentru dificultățile din prezent și din viitor. În această viziune, noile guvernări au o perioadă de grație mai scurtă sau mai lungă, care reprezintă creditul acordat de cetățeni. Această perioadă este destinată realizării performanțelor economice și democratice. Această abordare accentuează natura schimbătoare a intereselor și atitudinilor oamenilor, ele putând fi formate și transformate. „Instituțiile democratice și utilizarea tehnicilor democratice pot transforma așteptările populației și orizontul de timp, deci modul în care își definesc interesele și, prin urmare, încrederea lor în utilitatea reformelor economice. Oamenii care au încredere în instituțiile politice și în actorii politici vor acorda credit reformelor, vor investi în ele, parțial prin investirea reformatoilor cu putere, parțial

prin tolerarea greutăților reformelor.” (Bruszt, 1998) De asemenea, importantă pentru această abordare este ideea rolului pe care evaluările prospective ale viitorului îl pot juca în procesul de sprijinire a democrației.

O altă sursă majoră de suport politic a fost *procesul de comparare între țările occidentale și fostele țări comuniste*. Țările occidentale au constituit un punct de referință pe baza căruia cetățenii din noile democrații și-au formulat ideea despre cum ar trebui să arate democrația. Acest proces de comparație a fost un fel de „efect de demonstrație” (Weil, 1993, 1998, *apud* Fuchs, Roller, 1998), ca rezultat al percepției societății de tip occidental. Suportul ar fi deci o atitudine superficială care trebuie dovedită în timp prin legitimarea deplină a structurii și prin dedicarea spre valorile democrației. După unii autori, comparația viza mai ales factori economici : „Esticul este atras irezistibil de abundența

și de bunurile din Vest, de salariile și confortul mai ridicat, dar nu e gata să accepte costurile umane ale acestora” (Sartori, 1991).

Dacă cele două surse menționate (compararea cu modelul occidental și discreditarea fostului regim) au fost considerate ca fiind în mare măsură factorii inițiali de acordare a suportului politic, cu timpul și-au pierdut din semnificație în cadrul procesului de consolidare a democrației. Întrebarea e cât de multă importanță mai au pentru suportul politic. Mai este vreun alt fenomen similar care se dezvoltă în momentul de față și care poate contribui de o manieră similară la legitimarea noilor democrații ? Păreră noastră e că *o altă sursă a suportului politic pentru democrație poate fi identificată la nivel macro, și anume în procesul de integrare a fostelor țări comuniste în Uniunea Europeană*.

Această opinie este în concordanță cu alte păreri care susțin importanța contextului internațional în cadrul procesului de democratizare (Przeworski, 1995).

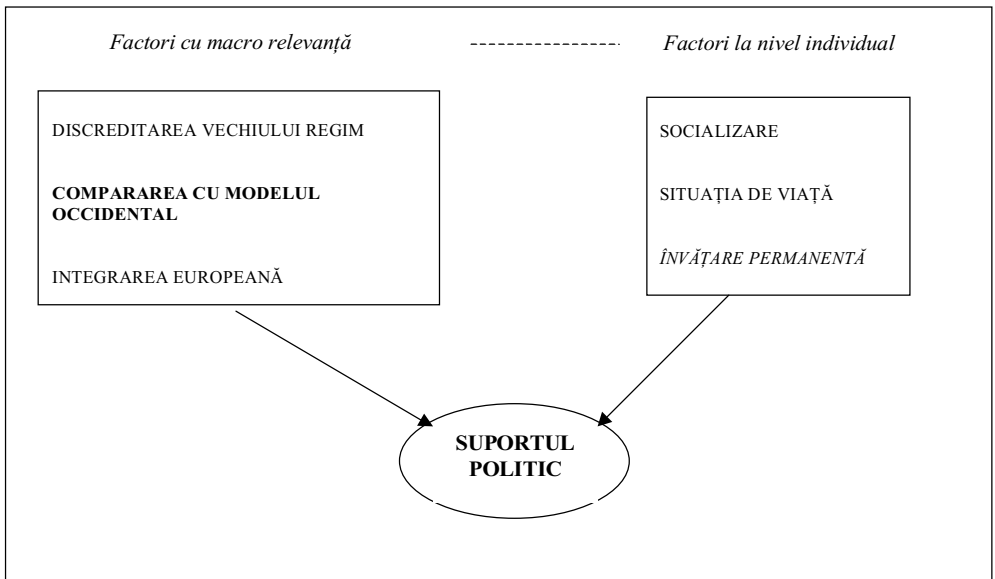

Fig. 1. Surse ale suportului politic

Lărgirea UE : contribuțiile instituțiilor europene la procesul de democratizare a României

În cazul României, atașamentul puternic al populației pentru integrarea țării în UE a fost demonstrat de cercetări anterioare. O cercetare calitativă efectuată la cererea Comisiei Europene a arătat că, între țările candidate, „românii au arătat cel mai puternic și larg răspândit suport pentru aderarea țării lor la Uniunea Europeană”² (*Percepțiile Uniunii Europene*, 2001). Studiul arată motivația acestei atitudini favorabile a românilor pentru lărgirea UE : integrarea României în UE este văzută de români nu numai ca o șansă de a rezolva probleme economice ale țării, ci și ca o reîntoarcere la comunitatea culturală căreia România îi aparține. Aderarea românilor la valorile europene poate însemna, implicit, un atașament față de valorile democrației.

În mod constant, cercetările Eurobarometrului de opinie publică au subliniat puternica atitudine favorabilă a poporului român pentru procesul de integrare europeană. „În medie, aproape șase persoane din 10 (59%) din țările candidate consideră că apartenența la UE este un «lucru bun» pentru țara lor, rata suportului variind între 33% în Estonia și Letonia și 80% în România” ; „70% dintre locuitorii Bulgariei și, respectiv, ai României declară că au o imagine pozitivă a Uniunii Europene” (Eurobarometrul țărilor candidate 2001, 2001, 3)³.

Datele pe care ne bazăm în această lucrare oferă mai multe argumente în favoarea considerării procesului de integrare europeană ca un stimulent pentru unele democrații în curs de dezvoltare din Europa Centrală și de Est. Deși însoțită de simțăminte puternice de apartenență națională, europenitatea este o trăsătură identitară importantă pentru mulți dintre români, ca

și pentru populațiile altor state foste comuniste : „În alte țări, cum sunt Polonia, România și Slovacia, orientarea națională este, de asemenea, puternică, dar e însoțită de deschidere față de Europa și față de valorile europene” (Pollack *et al.*, 2001).

Acest „capital de entuziasm” în legătură cu integrarea europeană (cu speranțe mai mult sau mai puțin realiste) se poate dovedi a fi un factor important pentru întărirea suportului politic pentru democrație în România și în alte țări foste comuniste.

„Fără nici o îndoială, rezultatele remarcabile obținute de statele occidentale în sferele vieții sociale, politice și economice reprezintă o atracție foarte puternică pentru fostele țări socialiste angajate în schimbări reale, iar perspectiva integrării în NATO și UE vor amplifica apropierea acestor state de societățile occidentale până la a deveni compatibile, fără a-și pierde totuși particularitățile lor sociale, economice și culturale.” (Mărginean, 1997)

Descrierea suportului politic din perspectivă comparativă

Prezentăm în continuare date despre suportul politic din perspectivă comparativă și indicatori care descriu dimensiunile incluse în ipoteza noastră. În final, analizăm relația dintre suportul politic și discreditarea fostului regim, compararea cu modelul occidental și integrarea în UE.

Nivelul de suport difuz variază de la 88,7% în Germania de Est la 43,3% în Rusia. Niveluri peste cel mediu (68,5%) sunt în : Slovacia, România, Slovenia, Republica Cehă și Germania de Est. Un alt grup de țări include Polonia, Estonia și Ungaria, unde nivelul suportului difuz este important (aproape 2/3 din populație). Niveluri mai scăzute de suport difuz sunt în Rusia și Bulgaria, unde mai puțin de jumătate din populație aderă la ideea de democrație. Cei

Tabelul 1. Suportul politic (în procente)

	Suport difuz*	Suport specific**	Suport total***	Non-suport****
Albania	88,5	67,0	60,2	2,2
Bulgaria	49,3	31,5	21,9	15,1
Republica Cehă	81,6	64,2	56,7	4,4
Germania de Est	88,7	59,4	55,2	1,9
Estonia	64,9	49,5	36,4	7,0
Ungaria	65,1	51,8	38,8	9,0
Polonia	59,8	45,2	32,4	5,2
România	75,3	31,1	27,3	9,4
Rusia	43,3	42,6	22,1	17,9
Slovenia	75,4	56,1	44,0	5,1
Slovacia	73,3	48,3	39,0	11,2
Total	68,5	49,3	38,7	8,5

* Suport difuz : „Ideea de democrație este totdeauna bună” (*categoric de acord + de acord*).

** Suport specific : „Sistemul nostru actual de guvernare cu alegeri libere și pluripartit” (evaluări pozitive).

*** Suport total : existența atât a suportului difuz, cât și a suportului specific pentru democrație.

**** Non-suport : nu există nici suport difuz, nici suport specific pentru democrație.

ce nu oferă nici un suport (nici difuz, nici specific) democrației, se află în procentaje mari în Rusia și Bulgaria, Germania de Est având cel mai scăzut procent de populație care respinge democrația. Datele pentru Albania sunt greu de înțeles și explicat, suportul pentru democrație fiind mai ridicat decât în toate celelalte state, de aceea nu vom comenta datele despre această țară.

Diamond (1999, *apud* Pollack *et al.*, 2001) a formulat unele criterii precise pe baza cărora o democrație poate fi evaluată ca fiind consolidată (o situație care elimină pericolul colapsului democrației). El a stabilit că o democrație este sigură atunci când cel puțin 70% din populație susține în mod constant democrația, iar proporția celor care resping democrația nu depășește 15%. Deși mai este nevoie și de alte analize empirice pentru confirmarea și consolidarea validității unor asemenea criterii, aceste cifre pot fi folosite cu precauție pentru aproximarea stării democrațiilor recent instituite. În această privință, democrația nu pare încă să fie consolidată în Rusia și

Bulgaria, unde suportul difuz este fragil (mult sub 70% din populație), iar procentul celor care nu suportă democrația e mai ridicat decât în oricare altă țară inclusă în studiul nostru (17,9% în Rusia și 15,1% în Bulgaria).

Datele arată un nivel scăzut de suport specific în cazul României, care trebuie interpretat în contextul concret al țării. Fără îndoială că datele indică o performanță scăzută a instituțiilor democratice, iar factorii răspunzători pentru această situație sunt multipli. Cu toate că obiectivul nostru nu este neapărat de a explica suportul specific, putem menționa că suprapunerea funcțiilor economice și politice în cadrul instituțiilor politice a contribuit mult la rezultatele slabe percepute ale acestor instituții (Mărginean, 2000).

Totuși, în România a fost utilizat un mecanism democratic pentru abordarea evaluării negative a rezultatelor regimului. Nivelul scăzut al suportului specific în România în vara anului 2000 (31,1%) a fost convertit într-un vot majoritar pentru partidele din

opoziție în toamna aceluiași an, ducând la a doua alternanță la putere după 1989. Acest fapt a atestat funcționarea mecanismului prin care insatisfacția față de rezultatele democrației este canalizată în interiorul sistemului democratic. Rezultatele scăzute percepute ale practicii democratice au condus la votul majoritar pentru partidele din opoziție, și nu la pierderea legitimității democrației.

O evaluare negativă a fostului regim autoritar (socialist) poate fi o sursă importantă

de legitimitate pentru un nou-stabilit regim democratic. Analize ulterioare vor explora rolul jucat de respingerea vechiului sistem de guvernământ în întărirea suportului pentru democrație. Până acum, se poate observa că în Germania de Est, Republica Cehă și Albania o parte însemnată a populației (mult peste media generală) are o evaluare negativă a fostului regim. Din nou, Rusia iese din tiparul general cu o cotă ridicată (78,1%) a populației care evaluează pozitiv fostul regim.

Tabelul 2. Evaluarea regimului socialist (în procente)

	Negativă	Neutră	Pozitivă	Non-răspuns
Albania	50,5	2,0	32,4	15,1
Bulgaria	16,1	3,9	51,2	28,8
Republica Cehă	49,8	7,4	28,8	14,1
Germania de Est	49,6	2,7	31,2	16,5
Estonia	28,0	12,3	32,4	27,2
Ungaria	16,8		58,7	24,5
Polonia	29,6	5,2	28,2	37,0
România	25,2	11,9	41,2	21,7
Rusia	21,4	0,3	78,1	0,2
Slovenia	25,9	10,3	49,9	13,9
Slovacia	15,8	5,3	66,2	12,7
Total	29,6	5,5	46,2	18,8

Tabelul 3. Evaluarea perspectivelor de viitor ale regimului democratic (în procente)

	Negativă	Neutră	Pozitivă	Non-răspuns
Albania	3,9	1,4	73,8	20,9
Bulgaria	14,3	2,1	30,7	52,9
Republica Cehă	26,2	7,6	56,0	10,2
Germania de Est	15,9	2,5	43,1	38,5
Estonia	8,7	8,8	53,9	28,6
Ungaria	12,3		50,2	37,5
Polonia	9,1	3,9	38,7	48,3
România	15,3	11,4	41,2	32,2
Rusia	18,0	0,8	47,1	34,1
Slovenia	14,3	8,0	54,4	23,2
Slovacia	20,8	5,6	52,8	20,7
Total	14,7	4,6	49,1	31,7

Rezervorul de atitudini optimiste referitoare la viitorul democrației are, implicit, înțelesul că oamenii se distanțează de fostul regim socialist. Speranțele în îmbunătățirea viitoare a modului în care funcționează democrația pot acorda legitimitate regimului democratic. Perspectivele pozitive pentru viitorul regimului democratic, ca posibilă resursă a suportului politic, par să fie răspândite la majoritatea locuitorilor a șase țări din cele 11 incluse în cercetare : Albania, Republica Cehă, Slovenia, Estonia, Slovacia și Ungaria.

Nivelul de acceptare totală a economiei Europei occidentale ca model variază destul de mult între cele 11 țări foste comuniste : de la circa 37,6% din populația Republicii Cehe la numai 9,5% în Rusia. Modelul economic mixt este atractiv mai ales pentru locuitorii din Ungaria, Slovenia, Estonia și Germania de Est (circa 40-45% din respondenți). O respingere destul de puternică a modelului economic occidental a fost observată în Rusia, 51,5% dintre locuitori fiind de acord să urmeze propriul mod de dezvoltare economică.

Tabelul 4. Compararea cu modelul occidental (în procente)

	Europa occidentală ca model economic	Model mixt	Propria cale în economie	NS/NR
Albania	40,3	34,5	17,6	7,6
Bulgaria	21,7	31,2	29,8	17,3
Republica Cehă	37,6	34,6	21,7	6,1
Germania de Est	27,7	38,3	24,6	9,4
Estonia	15,4	40,8	36,0	7,8
Ungaria	23,7	44,4	26,9	5,0
Polonia	28,2	26,7	32,9	12,1
România	20,8	32,5	39,5	7,2
Rusia	9,5	30,5	51,5	8,5
Slovenia	28,5	41,7	21,1	8,7
Slovacia	26,8	29,9	39,9	3,4
Total	24,8	34,7	32,0	8,5

Tabelul 5. Acceptarea identității europene (în procente)

	Da	Nu	Greu de spus + NR
Albania	48,5	39,7	11,8
Bulgaria	27,2	57,9	14,8
Republica Cehă	85,5	10,1	4,3
Germania de Est	55,8	35,5	8,7
Estonia	63,3	27,7	9,0
Ungaria	90,9	4,8	4,3
Polonia	85,8	7,5	6,8
România	67,2	18,2	14,7
Rusia	27,9	56,1	15,9
Slovenia	73,9	18,1	7,9
Slovacia	90,6	5,2	4,2
Total	63,6	26,8	9,6

Acceptarea europenității ca o componentă a identității individuale poate fi în congruență cu atașamentul față de valorile europene (și, mai important, cu atașamentul față de valorile democrației). Având în vedere acest lucru, identitatea europeană autopercepută poate stimula aderarea la democrație ca regim politic. Ideea de a fi european pare să fie împărtășită în mare măsură de locuitorii statelor din Europa Centrală și de Est (cu rate între 50 și 90%), cu excepția Bulgariei și Rusiei (unde mai puțin de 30% dintre locuitori se consideră a fi europeni).

Acordul cu enunțul potrivit căruia urmarea căilor parcurse de societățile occidentale este benefică propriei lor țări e destul de diferit la țările luate în studiu (între 87,7% în Albania și 22,1% în Rusia), dar cei ce se declară de acord reprezintă majoritatea populației în opt dintre cele 11 țări luate în studiu, excepțiile fiind Rusia, Ungaria și Estonia (aceste țări având, de asemenea, cele mai ridicate procentaje de locuitori care nu sunt de acord cu o cale similară cu țările vest-europene).

Tabelul 6. Integrarea în UE: urmarea căilor străbătute de statele occidentale

	Acord %	Neutru %	Dezacord %	NS/NR %
Albania	87,7	2,8	3,6	5,9
Bulgaria	55,9	13,4	13,7	16,9
Republica Cehă	72,9	12,5	7,4	7,2
Germania de Est	56,7	17,6	14,8	11,0
Estonia	40,9	25,3	21,8	12,0
Ungaria	39,8	35,3	19,1	5,8
Polonia	51,4	16,7	17,8	14,1
România	64,3	17,6	7,9	10,1
Rusia	22,1	22,1	38,6	17,3
Slovenia	72,7	17,1	6,2	4,0
Slovacia	61,2	20,7	14,9	3,2
Total	55,5	18,4	16,0	10,1

Tabelul 7. Aderarea la UE ca membru deplin

	Acord %	Neutru %	Dezacord %	NS/NR %
Albania	86,3	2,8	3,0	7,9
Bulgaria	60,7	13,4	8,6	17,3
Republica Cehă	53,7	20,7	15,3	10,3
Germania de Est	11,8	24,2	49,3	14,8
Estonia	36,9	15,2	40,1	7,8
Ungaria	53,5	27,7	10,4	8,4
Polonia	47,8	20,2	17,0	15,0
România	64,4	16,5	6,8	12,3
Rusia	44,7	19,7	13,1	22,5
Slovenia	64,3	19,9	10,9	4,9
Slovacia	59,8	21,4	13,5	5,3
Total	52,8	18,4	16,8	12,0

Există din nou diferențe mari între țări în privința acordului de aderare la UE ca membru deplin. Cu excepția Rusiei, se poate observa un model general: cu cât un stat este mai avansat în procesul de aderare, cu atât mai puțin este de acord cu lărgirea UE în direcția sa. Statele care au progresat mai puțin decât celelalte țări candidate arată cea mai ridicată cotă de acord cu aderarea la UE: Albania (86,3%), România (64,4%), Slovacia (64,3%), Bulgaria (60,7%). În comparație, acceptarea integrării în UE este manifestată de numai 11,8% dintre locuitorii „landurilor” estice al Germaniei.

Concluzii

Rezultatele cercetării sugerează că suportul afectiv a ajuns la un nivel important în România și în multe alte societăți postcomuniste. Suportul difuz pentru democrație este ridicat, astfel încât, după Easton, este îndeplinită condiția pentru stabilitatea regimului.

Referitor la sursele suportului politic, în cazul României, ipoteza discreditării fostului regim este confirmată de datele analizei de regresie⁴ (vezi anexa). Evaluările negative ale regimului socialist au o puternică influență asupra suportului difuz. Se pare că oamenii au încă o vie amintire a situațiilor dificile din regimul trecut. Acest tip de sursă pare să fie un promotor important al suportului difuz pentru democrație și acționează ca un stimulent continuu pentru valorile și convingerile oamenilor.

Dacă cercetările anterioare au arătat că realizarea comparației cu modelul economic occidental a fost inițial o sursă de suport, în prezent, în mai mult de 10 ani de la schimbarea sistemului și de la primele cercetări ale acestei problematici, un astfel de fenomen nu mai este actual. Comparația cu modelul occidental pare să nu mai fie o sursă a suportului politic.

Există, de asemenea, dovezi că integrarea în UE este o sursă de suport mai ales

pentru democrație – ca valoare socială. Dorința de aderare la UE cât mai curând posibil constituie un factor semnificativ în explicarea suportului difuz.

Influența asupra suportului specific al acestui tip de factori cu macro relevanță este, de asemenea, semnificativă. Evaluările negative ale fostului regim împreună cu speranțele pentru viitorul regimului sunt factori puternici de suport politic și întăresc ideea de răbdare și perioadă de grație pe care oamenii o mai acordă încă guvernelor lor.

Se pare că suportul specific e mai sensibil la procesele interne ale democratizării, ceea ce este în concordanță cu teoriile în domeniu. Un argument în favoarea acestei idei e relația dintre suportul specific scăzut și schimbarea guvernului care s-a petrecut în 1996 și 2000 în România. Drept rezultat al suportului specific scăzut, coaliția de centru-dreapta care se afla la putere din 1996 a fost înlocuită de un guvern de centru-stânga în alegerile libere democratice din 2000. Acest lucru ilustrează un mecanism democratic: insatisfacția față de rezultatele democrației s-a canalizat în interiorul proceselor democratice, ducând la o dublă alternanță la putere.

Aceasta ne face să ne întrebăm dacă temerile legate de o potențială revenire a regimului autoritar sunt justificate. După părerea noastră, acest tip de problemă nu mai este de actualitate. Democrația se află pe traiectul său și are nevoie de timp ca să se consolideze. Dacă vrem să aflăm mai multe despre evaluările scăzute ale performanțelor regimului democratic, analiza ar trebui să meargă mai departe, considerând democrația ca un proces și analizând verigile lipsă dintre input și output.

Definițiile recente ale democrației subliniază mai mult ideea de participare și de împuternicire a cetățenilor, precum și relația dintre structurile democratice și cetățeni. „Dacă democrația înseamnă ceva, ea

înseamnă că elitele de la guvernare trebuie să răspundă cumva la așteptările și dorințele cetățenilor. Nevoia de menținere a acestui echilibru între puterea guvernamentală și responsabilitatea guvernului, precum și cea de a menține alte echilibre ce derivă din balanța putere/responsabilitate – echilibrul între consens și disociere, între afectivitate și neutralitate afectivă – explică modul în care modele din ce în ce mai complexe de atitudini politice asociate cu o cultură civică sunt potrivite pentru un sistem democratic.” (Almond, 2000)

Alți autori au considerat, de asemenea, că participarea politică poate funcționa ca un indicator de „proces” care descrie ceea ce se întâmplă în interiorul democrației. „Teoria modernă a democrației considerate ca un sistem prescriptiv de gândire trebuie să stabilească un echilibru între dreptul cetățenilor de a decide ce este în interesul lor și obligația de a participa într-un mod rațional și responsabil.” (Barnes, Kaase, 1979)

Analizând democrațiile cele mai avansate, Dalton (1999) accentuează și încearcă să explice nemulțumirea publicului față de modul în care funcționează democrația (ce apare ca o „tendință grea” în societățile occidentale) prin lărgirea perspectivei de analiză și prin abandonarea modului de evaluare a democrației doar în termeni de input și output. „Problema se concentrează pe instituții și procese ale democrației reprezentative, nu pe valori și principii democratice. Astfel, un alt răspuns la nemulțumirea

populară a fost o mișcare spre democrația participativă.” (Dalton, 1999) Ca o consecință a procesului global de modernizare, această nevoie pentru o viață politică mai participativă poate caracteriza chiar și noile democrații. Pe lângă studierea suportului politic pentru democrație, este nevoie de analize mai complexe pentru a determina în întregime procesul de funcționare a regimului democratic.

Pe lângă argumentele oferite în favoarea consolidării democratice în România, putem, de asemenea, să luăm în considerare indicatorii de proces. Date ale cercetărilor anterioare sugerează că în România există un model consistent de participare politică (Mărginean, 2000) care arată un anumit tip de comportament democratic deja imprimat în structura democrației.

În același timp, putem aduce în atenție un argument istoric, și anume că România a avut tradiții democratice între cele două războaie mondiale (Constituția română din 1923, inspirată din cea belgiană, era considerată printre cele mai moderne ale acelei perioade). De asemenea, regimul comunist totalitarist nu a fost înrădăcinat în societatea românească, ci a fost impus din exterior într-un context internațional specific, la sfârșitul celui de-al doilea război mondial.

Datele cercetării, precum și alte argumente prezentate în lucrare îndreptătesc afirmația potrivit căreia consolidarea democrației în România și în majoritatea societăților postcomuniste este un proces în plină desfășurare, existând unele dovezi clare ale persistenței sale.

Note

1. Datele au fost preluate dintr-o cercetare comparativă în 11 țări coordonată de prof. Detlef Pollack, Universitatea din Viadrina, Frankfurt-Oder.
2. *Percepțiile Uniunii Europene. Studiu calitativ asupra atitudinilor publice și a așteptărilor din partea UE în cele 15 state membre și în cele 9 țări candidate* (2001), Studiu de OPTEM S.A.R.L pentru Comisia Europeană, http://europa.eu.int/comm/public_opinion, iunie.
3. *Eurobarometrul țărilor candidate 2001. Opinia publică din țările candidate* (2001, 3), Comisia europeană, http://europa.eu.int/comm/public_opinion, decembrie.
4. Mulțumiri colegului nostru Bogdan Voicu pentru ajutorul său valoros în prelucrarea datelor statistice.

Bibliografie

- Almond, Gabriel A. (2000). *The Civic Culture : Prehistory, Retrospect, and Prospect. Written version of a series of research colloquia presented at the Center for the Study of Democracy and the Department of Politics and Society.* University of California, Irvine, 17 noiembrie 1995.
- Almond, Gabriel și Verba, Sydney (eds.) (1989). *The Civic Culture Revisited.* Newbury Park : Sage.
- Barnes, Samuel și Kaase, Max. (1979). *Political Action. Mass Participation in Five Democracies.* Beverly Hills : Sage.
- Barnes, Samuel și Simon, Janos (eds.). (1998). *The Post-Communist Citizen.* Budapesta : Erasmus Foundation.
- Dahl, Robert A. (1999). *On Democracy.* New Haven : Yale University Press
- Dalton, Russell J. (1999). Political Support in Advanced Industrial Democracies. În Pippa Norris (ed.). *Critical Citizens : Global Support for Democratic Government.* Oxford : Oxford University Press.
- Easton, David. (1975). *A System Analysis of Political Life.* New York : John Wiley and Sons.
- Eckiert, Grzegorz. (1996). *The State against Society : Political Crises and Their Aftermath in East Central Europe.* Princeton : Princeton University Press.
- Fuchs, Dieter și Roller, Edeltraud. (1998). Cultural Conditions of Transition to Liberal Democracy in Central and Eastern Europe. În Samuel H. Barnes, Janos Simon (eds.). *The Postcommunist Citizen* (pp. 35-77). Budapesta : Erasmus Foundation.
- Heath, A., Evans, G. și Mărginean, I. (1994). Politici și clase sociale în Europa de Est („Social class and politics in Eastern Europe”). *Revista de Cercetări Sociale (Social Research Review)* 2, 29-40.
- Hofferbert, Richard I. și Klingemann, Hans-Dieter. (1999). Remembering the Bad Old Days : Human rights, economic conditions and democratic performance in transitional regimes. *European Journal of Political Research* 36, 2, 155-174.
- Huntington, Samuel P. (1991). *The Third Wave. Democratization in the Late Twentieth Century.* Ocklahoma : University of Ocklahoma Press.
- Huntington, Samuel P. (1996). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order,* New York : Touchstone Books.
- Jacobs, Jorg. (2001). Policy Paper Series „Democratic Values”, Policy Paper 6 : Modernization, Core Values and the People : Consolidation of Political Democracy and Market Economy in Central and Eastern Europe in Comparative Perspective : Theoretical framework of the project – basis for discussion. Contract-Nr. : HPSE-CT2001-00062.
- Klingemann, Hans-Dieter. (1999). Mapping Political Support in the 1990s : A Global Analysis. În Pippa Norris (ed.). *Critical Citizens : Global Support for Democratic Government.* Oxford : Oxford University Press (pp.78-99).
- Lipset, Seymour. (1981). *Political Man : The Social Bases of Politics.* Maryland : The John Hopkins University Press.
- Mărginean, Ioan. (1997). Indicators of Democratisation in Romania. *Social Indicators Research,* 4, 353-366.
- Mărginean, Ioan. (2000). Social Support for Democracy. *Central European Political Science Review.* 2. 186-206.
- Mishler, W. și Rose, R. (2000). Political Support for Incomplete Democracies : Realist vs. Idealist Theories and Measures. *Revised version of a paper presented at the XVIII World Congress of the International Political Science Association.* Québec, Canada, 1-5 august.
- Norris, Pippa (ed.) (1999). *Critical Citizens : Global Support for Democratic Governance.* Oxford : Oxford University Press.
- Pollack, Detlef, Jacobs, Jorg, Müller, Olaf și Pickel, Gert. (2001). Policy Paper Series „Democratic Values”, Policy Paper 1 : Political Culture in Post-Communist Europe. Attitudes in New Democracies : State of the Art I – Theoretical Thoughts and Ideas. Contract-Nr. : HPSE-CT2001-00062.
- Przeworski, Adam. (ed.) (1995). *Sustainable Democracy.* Cambridge : Cambridge University Press.

- Sartori, Giovanni. (1991). Rethinking democracy : Bad polity and bad politics, *International Social Science Journal* 43, 437-450.
- Thomassen, Jacques și Van Deth, Jan. (1998). Political Involvement and Democratic Attitudes in Samuel H. Barnes, Janos Simon (eds.). *The Postcommunist Citizen*. Budapesta : Erasmus Foundation (pp. 139-163).
- Welzel, Christian și Inglehart, Ronald. (1999). *Analysing Democratic Change and Stability : A Human Development Theory of Democracy*. Berlin : WZB – Wissenschaftszentrum Berlin für Sozialforschung.
- Wessels, Bernhard și Klingemann, Hans-Dieter. (1998). Transformation and the Prerequisites of Democratic Opposition in Central and Eastern Europe. În Samuel H. Barnes și Janos Simon (eds.). *The Postcommunist Citizen*. Budapesta : Erasmus Foundation.

ANEXA 1

Modelul suportului politic bazat pe indicatorii incluși în cercetare

	Valori/convingeri	Evaluări instrumentale
Regimul politic	<p><i>Democrația ca formă de guvernare</i> Ideea de democrație este totdeauna bună*. Democrația este potrivită ca formă generală de guvernare. Drepturile politice sunt importante. Valori democratice : libertatea. Fiecare partid trebuie să aibă șansa de a ajunge la guvernarea țării. Speranțele pentru viitorul sistemului democrat.</p>	<p><i>Satisfacția față de democrație ca proces</i></p> <p><i>Evaluarea drepturilor politice</i> <i>Evaluarea regimului actual*</i> <i>Încrederea în instituțiile politice</i> (partide, parlament, guvern)</p>
Autorități politice	<p>Recunoașterea importanței politicienilor (fără politicieni profesioniști situația în țară ar fi mult mai rea).</p>	<p><i>Încredere în politicieni</i> (primul-ministru, președinte, politicieni în general) <i>Evaluarea politicienilor</i></p>
Comunitatea politică	<p>Mândrie națională. Identitate națională.</p>	

* Indicatori folosiți în analiză pentru a descrie suportul difuz și cel specific.

ANEXA 2

Întrebări și codificarea variabilelor în analiză

Suport pentru democrație

- Suport difuz

Textul întrebării : Vă rugăm să ne spuneți, pentru fiecare dintre următoarele enunțuri, dacă sunteți total de acord, dacă sunteți de acord întrucâtva, dacă nu sunteți întrucâtva de acord sau dacă nu sunteți total de acord.

- Ideea de democrație este totdeauna bună.
- Democrația este potrivită ca formă generală de guvernare.
- Eram mulțumit de modul în care socialismul funcționa în România.
- Ideea de socialism este totdeauna bună.
- Socialismul este potrivit ca formă generală de guvernare.

Categoriile de răspuns : 1. acord total ; 2. acord parțial ; 3. dezacord parțial ; 4. dezacord total.

Indicator pentru suport difuz: acord cu „ideea că democrația este totdeauna bună”: acord total + acord parțial – cod 1; dezacord parțial + dezacord total – cod 0.

- Suport specific

Textul întrebării: Aveți aici o scală pentru evaluarea activității guvernului. Vârful, +100, reprezintă cea mai bună evaluare, baza, -100, cea mai proastă evaluare. Unde considerați dvs. că se încadrează:

1. actualul sistem de guvernare cu alegeri libere și sistem multipartit?

Indicator pentru suportul instrumental: evaluare pozitivă (1; 100) – cod 1; negativă (-100; 1) și neutră (0) – cod 0.

Discreditarea vechiului regim și speranțe pentru viitorul regimului

Textul întrebării: Aveți aici o scală pentru evaluarea activității guvernului. Vârful, +100, reprezintă cea mai bună evaluare, baza, -100, cea mai proastă evaluare. Unde considerați dvs. că se încadrează:

1. fostul sistem socialist?
2. sistemul de guvernare de peste 5 ani?

Indicator pentru discreditarea fostului regim: evaluare negativă (-100; 1) – cod 1; pozitivă (1; 100) și neutră (0) – cod 0.

Indicator pentru speranțele în viitorul regimului: evaluare pozitivă (1; 100) – cod 1; negativă (-100; 1) și neutră (0) – cod 0.

Compararea cu țările occidentale

Textul întrebării: Există mai multe direcții în care se poate dezvolta economia noastră. Considerați că economia noastră ar trebui să adopte modelul Europei occidentale sau ar trebui să dezvoltăm propriul nostru model de dezvoltare economică? Am o listă cu mai multe opțiuni. Vă rog să citiți aceste opțiuni cu atenție și să-mi spuneți care se apropie cel mai mult de părerea dvs. Vă rog să alegeți una singură dintre următoarele categorii:

2. să urmăm total modelul vest-european;
3. să urmăm modelul vest-european până la o anumită limită;
4. model mixt: principii occidentale și modelul nostru specific;
5. mai mult modelul nostru specific;
6. să urmăm modelul nostru propriu.

Indicator pentru compararea cu modelul statelor occidentale: să urmăm total modelul vest-european + să urmăm modelul vest-european până la o anumită limită – cod 1; model mixt + mai mult modelul nostru specific + să urmăm modelul nostru propriu – cod 0.

Dimensiunea europeană

- Identitatea europeană

Textul întrebării: În societatea ca ansamblu, oamenii au surse diferite de identități. Vă rugăm să răspundeți la fiecare enunț, menționând gradul în care fiecare este o sursă de identitate pentru dvs. În mod precis, întrucâtva, foarte puțin, în mod sigur nu este o sursă a identității dvs. sau este greu de spus?

- a) Mă consider european.

Categorii de răspuns: 1. da, precis; 2. da, întrucâtva; 3. foarte puțin; 4. nu, în mod sigur nu; 5. greu de spus.

Indicator pentru identitatea europeană: da, precis + da, întrucâtva – cod 1; foarte puțin + nu, în mod sigur nu + greu de spus – cod 0.

- Urmarea statelor occidentale ca dimensiune a politicii europene și aderarea la UE

Textul întrebării : Ce credeți despre fiecare dintre următoarele enunțuri referitoare la dimensiunea europeană a politicii? Sunteți total de acord, întrucâtva de acord, nici de acord, nici împotriva, întrucâtva nu sunteți de acord sau sunteți total împotriva?

- a) Ar fi în interesul țării noastre să urmăm calea altor țări vest-europene.
b) România ar trebui să adere la UE ca stat membru deplin cât mai curând.

Categorii de răspuns : 1. total de acord ; 2. întrucâtva de acord ; 3 : nici de acord, nici împotriva ; 4. întrucâtva nu sunt de acord ; 5. total împotriva.

Indicatori pentru urmarea statelor occidentale ca dimensiune a politicii europene și aderarea la UE : total de acord + întrucâtva de acord – cod 1 ; întrucâtva nu sunt de acord + total împotriva + nici de acord, nici împotriva – cod 0.

ANEXA 3

Surse ale suportului difuz. Modelul regresiei logice

		B	Wald	Sig.	
România	<i>Discreditarea vechiului regim și speranțe pentru viitorul regimului democratic</i> Evaluări negative ale regimului socialist	0,616	7,242	0,007	
	Speranțe pentru viitorul regimului	0,278	1,507	0,220	
	<i>Compararea cu modelul occidental</i> Urmarea modelului economic occidental	0,388	1,543	0,214	
	<i>Dimensiunea UE</i> Identitatea europeană	0,426	3,143	0,076	
	Urmarea statelor europene occidentale ca dimensiune a politicii europene	0,300	1,357	0,244	
	Suport pentru aderarea la UE	0,692	7,376	0,007	
	Constanta = 0,620				
	Test omnibus al coeficienților modelului : $\chi^2 = 36,955$				0,000
	Testul Hosmer și Lemeshow Test : $\chi^2 = 7,286$				0,506
	R ² Nagelkerke = 0,09				

Surse ale suportului instrumental. Modelul regresiei logice

		B	Wald	Sig.
România	<i>Discreditarea vechiului regim și speranțe pentru viitorul regimului democratic</i> Evaluări negative ale regimului socialist	0,720	12,551	0,000
	Speranțe pentru viitorul regimului	3,101	108,381	0,000
	<i>Compararea cu modelul occidental</i> Urmarea modelului economic occidental	0,295	1,388	0,239
	<i>Dimensiunea UE</i> Identitatea europeană	0,502	4,492	0,034
	Urmarea statelor europene occidentale ca dimensiune a politicii europene	-0,230	0,765	0,382

		B	Wald	Sig.
România	Suport pentru aderarea la UE	-0,234	0,770	0,380
	Constanta = -2,440			
	Test omnibus al coeficienților modelului : $\chi^2 = 217,104$			0,000
	Testul Hosmer și Lemeshow Test : $\chi^2 = 1,757$			0,972
	R ² Nagelkerke = 0,40			

Abstract

The paper deals with how phenomena with relevance at macro level have turned at the individual level into attitudes and beliefs having influence on political support. We consider that comparison with the model of western countries as well as the discrediting of old regimes are “external” sources of political support. If the two sources mentioned (comparison with western model and discrediting of the communist regime) were considered by and large as initial boosters of political support, in time, they might lose their significance in the process of democratic consolidation. The question is how much importance do they still bear for political support. Is there any other similar phenomenon currently developing that can contribute in the same manner to the legitimacy of the new democracies? We try to find research evidence that an important source of political support can be identified at the macro level, which is the integration process of the former communist countries in the EU. We maintain that this approach can bring more insight into the process of political support and complete the picture created by the explanations based on the hypothesis like socialization and life situation.*

Primit la redacție : decembrie 2003

* O versiune a acestei lucrări a fost prezentată în conferința „Valori democratice în țările postcomuniste”, Barcelona, mai 2003.